

Hangszerek, ének, zene, tánc Petőfi Sándor verseiben

TARI Lujza

HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, nyugalmazott tudományos főmunkatárs

ORCID: 0009-0004-1914-8256

Instruments, song, music, dance in the poems of PETŐFI Sándor

Abstract | The eminent poet of the 19th century PETŐFI Sándor, who died very young, and whose poems have been translated into many languages, testifies in his poetry and prose writing about the musical world around him, while consciously adopting the folk song and bringing it into literature. The author of the current study takes these in turn, and, with the help of excerpts from poems and prose works, shows how the poet speaks of song, dance and instruments. She finds that PETŐFI often uses musical instruments as an expression of his state of mind, at other times to awaken the poets' conscience or to change the fate of the country, of Hungarians, for the better. Of all the instruments, the lute, which is used as a symbol of poetry, appears most often in his poems.

The author concludes that PETŐFI's musical literacy was based on what his family background offered him (i.e. the musical knowledge of his peasant-bourgeois parents and his small town environment, based on oral tradition) and developed in accordance with what his social background allowed him: thus, his wife's knowledge of more sophisticated musical products, typical of the upper middle classes, was supplemented by musical literacy. The study describes the musical genres, traditions and instruments PETŐFI encountered in the various regions of the country during his travels, placing the poetic texts in the context of the results of his folk music research and collections.

Keywords | nineteenth century, PETŐFI Sándor, musical culture, song, dance, musical instruments, gypsy musicians

Petőfi Sándor köztudottan a legtöbbet megzenésített költő, mind népdallá vált verseit, mind pedig a neves zeneszerzők által felhasznált költeményeit tekintve. Ez a tanulmány nem a már több oldalról feldolgozott témához kapcsolódik,¹ mely a közdallal és a szorosan vett népdallá vált versek esetében természetesen még mindig bőven kínál lehetőséget a további kutatásra. Petőfi költészetét zenei utalásokat tartalmazó versei felől vizsgálja.

Petőfi a népdalhang tudatos vállalásán és irodalomba emelésén kívül verseiben, prózai írásában vall ugyan az őt körülvevő zenei közegről, ám tényleges zenei, azon belül népdalismeretéről viszonylag keveset tudunk. Nem úgy, mint Arany Jánoséról, aki jól gitározott, maga is komponált,² kottás (népdalgyűjteményt hagyott ránk,³ vagy Tompa Mihályéról, aki tisztán csengő hangjával már a sárospataki kollégium kórusából kitűnt,⁴ 1844-ben pedig egy kottás dalgyűjteményt írt össze.⁵

Petőfi verseinek megzenésítéseit illetően mind a zenész kortársak, mind az írástudatlanok a divaton túl megérezték Petőfi szövegeiben a korszerűnek és hagyomány által formált örökbecsűnek, az egyedinek és az általánosnak azt a nemes keverékét, amit csak kivételes nagy művész képes létrehozni. Egyéni hangja magát a közösséget képviselte, köznyelvi, népi fordulatait tehát nemcsak személyes újításként, hanem a közösség visszhangjaként fogadhatták. Művei a nagy művekre, nagy stílusokra jellemzően sok mindent sűrítenek, ugyanakkor könnyen átláthatók, egyszerű szerkezetűek. Egy példa a *János vitézből* (1844), amely a több évszázados népi verselési mód és az írott irodalom összekapcsolását mutatja. Hozzátehetjük számos népdal szövegét, melyek közül itt kétőt mutatok be; az egyik Bartók Béla 1906-os székelyföldi gyűjtéséből, a másik Lajtha László 1932-es alföldi gyűjtéséből való.⁶

- 1 Részletes irodalommal: TARI Lujza, „A Petőfi-versek és zenei kapcsolataik: »Más hazában híven őrzik / Mindazt, ami nemzeti«”, *Magyar Napló* 11, 7. sz. (1999): 22–35; TARI Lujza, szerk., *Petőfi Sándor versei népzeneinkben*, Kiskőrös: Petőfi Szülőház Múzeumi és Művészeti Alapítvány, 2017, CD; TARI Lujza, „Petőfi verseinek zenei kapcsolatai”, *Irodalmi Magazin* 11, 1. sz. (2023): 94–98.
- 2 TARI Lujza, „Gitár és »tambura«: A »hangzó művészet« Arany János életművében”, in *„Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!”: Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai*, szerk. CIEGER András, 67–88 (Budapest: MTA BTK–OSZK–Universitas Könyvkiadó, 2017).
- 3 ARANY János, *Népdalgyűjteménye*, szerk. KODÁLY Zoltán és GYULAI Ágost (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1952; reprint kiadás Kodály saját kötetébe tett utólagos, pontosító, kiegészítő jegyzeteivel, Budapest: Argumentum Kiadó, 2011).
- 4 BARSÍ Ernő és SZABÓ Ernő, *A pataki kollégium zenei krónikája* (Budapest: Zeneműkiadó, 1984), 56. Az iskola és Sárospatak zenei életének fellendítésében 1829-től nagy szerepe volt Apáthy Jánosnak. V. Szűcs Imola, „A sárospataki kollégium zenei élete a reformkorban a melodiáriumok tükrében”, in *Zenatudományi dolgozatok 2020–2021*, szerk. KIM Katalin, 87–98 (Budapest: BTK Zenatudományi Intézet, 2021), 91–92.
- 5 TARI Lujza, „Tompa Mihály *Dalfűzér* c. gyűjteményének dallamai”, in *Zenatudományi dolgozatok 1984*, szerk. BERLÁSZ Melinda és DOMOKOS Mária, 94–135 (Budapest: MTA Zenatudományi Intézet, 1984); POGÁNY Péter és TARI Lujza, szerk., *Dalfűzér 1844: Tompa Mihály kézíratos, kottás népdalgyűjteménye* (Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 1988).
- 6 PAKSA Katalin, szerk., *Népdaltípusok 5. A magyar népzene tára 10* (Budapest: Balassi Kiadó, 1997), 37. sz. (Csikszenttamás) és 40. sz. (Nagykőrös). Mindkét példa dallama a XCV. típusba tartozik.

János vitéz

„Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!”

Kukoricza Jancsi így szólott hozzája:

„Pillants ide, hiszen ezen a világon

Csak te vagy énnekem minden multságom.

Vesd reám sugarát kőkényszemeidnek,

Gyere ki a vízből, hadd öleljelek meg;

Gyere ki a vízre csak egy pillanatra,

Rácsókolom lelkem piros ajakadra!”⁷

Ne hagyj el édesem, itt egyedül engem,

Mert az én édesem sírva keres engem.

Járhatok én immár az úton fel, s alá

De senki sem mondja, jere bé, violám!

Bújdosik az elmém a szerelem útján

Mint kis fülemile szerte az ég alján.

Mert a napnak is van délben megállása,

De az én szívemnek hozzád van vágyása!

Más folklórjellegű szövegekkel is kirajzolódik az ihlető kapcsolat.

Katona vagyok én, kiszolgált katona,

Csak káplár sem voltam, mindig közkatona

– írta a költő *Katona vagyok én...* című versében (1844),⁸ „Katona vagyok én, ország őrizője, / Sír az éldésanyám, hogy elvisznek tőle” szövegű népdalt gyűjtött Kodály Zoltán 1914-ben a bukovinai Istensegítsben. A támlapon feltüntette, hogy a verselés megegyezik a *Bújdosik Árgilus hegyeken-völgyeken* verselésével, s tudjuk, hogy a népi emlékezetben a dallamtípus is közös volt, függetlenül a 16. századi, talán eltérő eredetitől.⁹ A költő „közköltészeti környezetrajzát” Csörsz Rumen István rajzolta meg, aki Kerényi Ferencet idézve arra is kitért, hogy az ifjú Petőfi gyűjtötte a ponyvákat, köztük *Árgirus históriáját*.¹⁰

További példák helyett térjünk még vissza Petőfi zenei műveltségére, melyről keveset tudunk, a kortársak erre vonatkozó visszaemlékezései pedig ellentmondanak egymásnak. Mint költészetéről a maga korában, a zenéhez való viszonyáról is szélsőségesek a szemtanúk beszámolói. Szabolcsi Bence két ilyen adatot közöl. Szénfy Gusztáv, a költő kortársa és verseinek egyik megzenésítője azt írja róla, hogy „Meyerbeer »Ördög Róbert«-jét soha sem mulasztotta el megnézni s hallgatni”. Inkább hihetünk azonban Jókai Mórnak, aki szerint Petőfinek „semmi érzéke nem volt a dalhoz, az operát úgy gyűlölte, hogy soha egy dalmű előadásán nem volt”.¹¹ Jókai az operáról beszélt, melyet

7 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei (1844. szeptember–1845. július): Kritikai kiadás*, szerk. KISS József, KERÉNYI Ferenc, MARTINKÓ András, RATZKY Rita és SZABÓ G. Zoltán, Petőfi Sándor összes művei 3 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1997), 227. sz., 41 (I. ének). (A továbbiakban: PSÖM 3.)

8 Uo., 234. sz., 95. Csak a versek évszámát tüntetem föl; ha van is közelebbi dátum, csak ritkán adom meg a hónapot, napot.

9 BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum, Kodály-Rend: KR 08007; KODÁLY Zoltán, „Árgirus nótája”, *Ethnographia* 31 (1920): 25–36.

10 CSÖRSZ Rumen István, „Pönögei Kis Pál, avagy Petőfi és a közköltészet”, in *Ki vagyok én? Nem mondom meg...: Tanulmányok Petőfi Sándorról*, szerk. SZILÁGYI Márton, 203–226 (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014), 205.

11 SZABOLCSI Bence, *A XIX. század magyar romantikus zenéje* (Budapest: Zeneműkiadó, 1951), 143–144.

Petőfi kellő előtanulmány nélkül nem érthetett meg. Ez számára bizonyosan idegennek és mesterkéltnek hatott a paraszti éneklés, a pásztorfurulyás vagy az egyszerű falusi cigánybanda játéka után.¹² Valószínű az is, hogy az ifjú költőnek a kaszárnyából történt kiszökése Liszt Ferenc 1840. februári soproni koncertjére is inkább a híres művész látása iránti kalandvágyának, mintsem a zenei műsor iránti érdeklődésének betudható. Vahot Imre emlékiratai szerint viszont Rózsavölgyi Márk, a Lavotta János, Bihari János, Csermák Antal utáni zenészgeneráció közhasználatú zenéjének legelismertebb képviselője, „a mi kedves Márkus bácsink, ki gyakran játszott házamnál, geniális művei előadásával egészen elbűvölte Petőfi lelkét”. Nem csak Rózsavölgyi iránti lelkesedését, tiszteletét bizonyítja a költő *Rózsavölgyi halálára* írt verse (Pest, 1848. január 29.). Rózsavölgyi – és mivel mások szerzeményeit is játszotta: Bihari, Csermák, Lavotta stb. – néhány művének ismeretében arra is következtethetünk, hogy milyen zenék hatottak igazán a lelkére. A vers 1. versszaka:

Vén muzsikus, mit vétettem én neked,
Hogy mindig csak szomorítasz engemet?
Keseregtem, mikor szólt a hegedűd, [...] ¹³

A költő zeneismeretéről, szemben Szendrey Júliáéval, nem sokat tudunk. Ha ketten zenei műveltségét egyetlen mondattal kellene jellemeznünk, aligha mondhatnánk mást, mint hogy mindketten annak a társadalmi rétegnek a zenei műveltségét képviselték, amelybe beleszülettek, e műveltség abból táplálkozott, amit a családi háttér kínált, és annak függvényében fejlődött, amit a társadalmi hovatartozásuk lehetővé tett. Petőfinek gyakori helyváltoztatásainál és főleg rövid életénél fogva ideje sem volt eljutni abba a magasabb kulturális közegbe, melyben Júlia már megismerkedésükkor járt. Petőfié nagy valószínűséggel azonos volt paraszt-polgár szüleinek és kiskunsági környezetének szájhagyományos kultúráján alapuló zeneismeretével. Szendrey Júliáé viszont a magasabb polgári rétegekre jellemzően művesebb műzenei termékek ismeretét is jelentette, s a zenei írásbeliséget sem nélkülözte. Júlia zenei műveltségében az órális tradíción kívül fontos szerepet játszott a kottaismeret és a zongorajáték. Az osztrákok által 1849-ben lefoglalt és lajstromba vett nagy kottatárának jórészt nyugat-európai mesterek által írt kottaanyaga a kor zenei divatján túl a tulajdonos jó zenei ízléséről (és valamelyest hangszerjátékosai képességeiről) is árulkodik.¹⁴

A Petőfi szülőhelyén jellemző népzenei háttérről rendelkezünk némi ismerettel – feltetelezve, hogy a zenei nyelvezet nem sokat változott száz év alatt, a népzene gyűjtések 20. századi megindulásáig. A népzene kutatók Bartók Béla 1906-ban megkezdett dél-al-

12 Említhetjük itt *Ki a szabadba!* című, 1845-ben írt versének „Az operákban ki gyönyörködik?” mondatát, melynek ellentétéként igazi operaként a fülemüle énekét nevezi meg.

13 Az 1848–1849-es versek kritikai kiadása megjelenés előtt, ezeket népszerű kiadásból idézzük.

14 GERŐ József, „Petőfi javainak lefoglalása és elárverezése (1849–1851): Szendrey Júlia kottái”, *Magyar Zene* 13 (1972): 281–287; TARI Lujza, „Szendrey Júlia kedves dala”, in *Történelem és emlékezet: Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából*, szerk., tan. KRÍZA Ildikó, 202–215 (Budapest: Néprajzi Társaság, 1998).

földi gyűjtéseit követően, az 1920-as évektől kezdve megkülönböztetett figyelemmel fordultak a Kiskunság felé, főleg Szomjas-Schiffert György,¹⁵ Vargyas Lajos,¹⁶ Lajtha László,¹⁷ Nagy Czirok László, Volly István és mások. A magyar nyelvterületen egyedülálló kunszentmiklósi lakodalmas táncok – köztük a *törökös* és *süveges* táncdallamokkal –, továbbá a tájegység verbunkos zenei hagyománya felkeltették a tánckutatók figyelmét is, mely zenetörténeti és népzenei összefüggések kutatásának egész sorát indította el az 1930-as évektől.¹⁸ A terület egy jellemző verbunkos dallama is ekkor került be első ízben a magyar műzenébe Weiner Leó feldolgozásában, melyet Lajtha cigányprímástól gyűjtött.¹⁹ Lajthának a kiskunfélegyházi Gút Gáspár hatvanéves parasztklarinétossal 1930-ban készült néhány fonográf felvétele a földműves parasztság zenéjéből ad ízelítőt.²⁰ Meglehet, a hangszer hangja már Petőfi fülében is otthonos, vagy éppen újdonság, hiszen később a következő népdalt is feljegyezi, és elküldi Erdélyinek:

Be szépen szól az a klárnét,
Be szép asszony a csaplárné;
Majd megöl a nézésivel,
Mézesmázos beszédével.²¹

A hangszer említése hangszertörténetileg is értékelhető korai adat a klarinétnak a magyar népzeneben való terjedését illetően, hiszen a 19. század végéig a népzene területe

15 SZOMJAS-SCHIFFERT György, „Halasi nóták 1853-ból: Népdalok. I. (Nagy András, néhai halasi gazda 1853-ban írt verseskönyvéből),” *Ethnographia* 41 (1930): 200–201; SZOMJAS-SCHIFFERT György, *Hej! Cserényem előtt...: Kiskunhalas népdalai*, Halasi téka 14 (Kiskunhalas: Thorma János Múzeum, 1994); SZOMJAS-SCHIFFERT György, *Régi lakodalmak a Duna-Tisza közén* (Budapest–Kiskunhalas: Balassi Kiadó–Thorma János Múzeum–Halasi Alapítvány, 2006).

16 VARGYAS Lajos, *Régi népdalok Kiskunhalasról, Nagy Czirok László és Vargyas Lajos gyűjtéséből* (Budapest: Zeneműkiadó, 1954).

17 LAJTHA László és GÖNYEY Sándor, „Tánc”, in N. BARTHA Károly és mások, *A magyarság szellemi néprajza 2: Zene, tánc, szokások, hitvilág, játék*, A magyarság néprajza 4, 76–131 (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937), 108.

18 GÖNYEY Sándor, „Kunszentmiklósi törökös tánc”, *Ethnographia* 48 (1937), 81–82. A közölt dallamról Szabolcsi Bence kimutatta, hogy azonos a műzenében Mozart által is felhasznált dallammal: SZABOLCSI Bence, „Egzotikus» elemek Mozart zenéjében”, in SZABOLCSI Bence, *A választ és egyéb tanulmányok*, 179–189 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956); KÜRTI László, „A Kiskunság táncai: Antropológiai reflexiók egy régió tánc kultúrájáról”, in *Cumania: A Kecskeméti Katona József Múzeum Évkönyve 27*, szerk. WICKER Erika, 177–218 (Kecskemét: Kecskeméti Katona József Múzeum, 2016).

19 *Peregi verbunk*, eredetileg az op. 34. darabjaként: WEINER Leó, *Magyar Parasztdalok*, V. 27. sz. Klarinét (hegedű vagy brácsa) és zongora átíratként: op. 40; TARI Lujza, „Weiner Leó műveinek népzenei forrásai”, *Magyar Zene* 26 (1985): 238–248, 241; TARI Lujza, „Weiner Leó művészete a népzenei források tükrében”, in *Weiner-tanulmányok*, szerk. KÁRPÁTI János, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tudományos közleményei 2, 59–227 (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1989), 91.

20 TARI Lujza, „Lajtha László hangszeres népzene gyűjtései: 1911–1963”, *Magyar Zene* 33 (1992): 141–190, 147.

21 SEBESTYÉN Gyula, „Petőfi népdalgyűjtése”, *Ethnographia* 25 (1914): 193–207, 202; SÁFRÁN Györgyi, *Arany János-gyűjtemény: Petőfi Sándor–Szendrey Júlia kéziratok (K 501–K 527, K 531)*, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai 13 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1982), 131, K 520/1–2.

téről inkább csak cigányzenekari használatáról tudunk.²² Meggondolandó az is, nem szintén a klarinétra gondolt-e a költő *A puszta télen* (1848. január) következő soraiban?

Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával,
Sem a pásztorlegény kesergő sípjával [...]²³

A *síp, sípos* szó használata ugyan többféle fúvós hangszerre kiterjedt régen, ám ha Petőfi a kesergő szót nem a pásztor bús dallamaira értette, utalhat a magas hangolású, vékony hangú C- vagy D-klarinét hangjára. Ha egy ilyen, nem könnyen megszólaltatható hangszerezen kissé bizonytalanul játszott előadója, környezete kesergőnek hallhatta játékát. Ha mindez itt feltételezés is, az biztos, hogy ezek a hangszerek Lajtha említett gyűjtése idejében még többféle használatban voltak, s nem csak az Alföldön. Lehetséges azonban, hogy egyes pásztorok már ekkor elkezdték lecserélni furulyáikat a kor új hangszerére, a klarinétra, amelyre a későbbi időkből már vannak példák.²⁴

Petőfi így írt önmagáról a zenével kapcsolatban *Mi lelt?* című versében (1844):

Nem tudom, mi lelt ma engem?
Jókedvemben nincs határ;
Dalolhatnék, füttyülhetnék,
Egyikhez sem értek bár.²⁵

Cigányzene, tánc, multság

Petőfi sokszor említi verseiben és prózai írásaiban a cigányzenészeket és hangszereiket. Néprajzilag teljesen hiteles kép az éjjeli zenére utaló következő részlet *A faluban utcahosszat...* című versben (1844):

A faluban utcahosszat
Muzsikáltatom magamat;
Tele palack a kezembe',
Táncolok, mint veszett fene.
Huzd rá cigány siralmasan
Hogy magamat kisírhassam²⁶

22 SÁROSI Bálint, „Die Klarinette in der Zigeunerkapelle”, *Studia Musicologica* 29 (1987): 237–243, doi: [10.2307/902178](https://doi.org/10.2307/902178).

23 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei*, 2 köt. (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966), 2:252 (részlet a vers 2. versszakából). (A továbbiakban: Petőfi ÖK.) A vers nem idilli, „negatív tájfestés”-éről: KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete: Kritikai életrajz*, Osiris monográfiák (Budapest: Osiris, 2008), 352–353.

24 A pásztorok furulyáról klarinétra váltásáról: TARI Lujza, *Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója* (Budapest: Balassi Kiadó, 2001), 18.

25 PSÖM 3, 207. sz., 19 (1. versszak).

26 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei* (1844. január–augusztus): *Kritikai kiadás*, szerk. Kiss József, RATZKY Rita és SZABÓ G. Zoltán, *Petőfi Sándor összes művei* 2 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983), 151. sz., 36 (a továbbiakban: PSÖM 2).

A duhajkodást, cigányokkal mulatást megjelenítő, egyes szám első személyben írt vers a hasonló tónusú versekkel együtt „aligha keltett kétséget a korabeli olvasóban”²⁷ afelől, hogy a költő magáról szól e sorokban. A kiváló megfigyelésen alapuló leírás néprajzi valóságtartalmát viszont az egyes szám első személy használata is aláhúzza. A költő nem magáról beszél, hanem egy adott jelenet helyzetképét festi meg. Annak része a „Húzd rá cigány!” felszólítás, mely mindig, minden helyzetben egyes szám első személyben hangzik, illetve hangzott el. Így használta a kifejezést Vörösmarty Mihály is *A vén cigány* című versében (1854).

Azt sajnos nem tudjuk, hogy Kerényi Frigyesnél Eperjesen tartózkodása alatt milyen fáklyás zenével tisztelte meg az ifjúság 1845-ben, s hogy milyen zenére vonultak a kortesek Rimaszombatban – a gömöriek mindamelllett már énekelték *Megy a juhász számaron* versét. Mindkettőről az *Úti jegyzetek*ben számolt be.²⁸ Ugyanitt egy meleg vízű fürdőben működő cigánybanda primását név szerint is megnevezi:

[Ajnácskötől] egy negyednyire van fürdő és savanyúvíz, mely egészen olyan, mint a parádi, csak gyöngébb egy kissé. Mig itt uzsonnázunk: Csomai Jóska cigánybandája gyönyörű nótákat huzott Lavotta, Csermák s másoktól; s különösen megragadt – melylyet most először hallottam – a *karancsaljai* nóta. Hogyne! az ég is derült borult hallatára... egy felől nap sütött, más felől eső esett... szóval, a magyar nóta, magyar vigalom megtesésülése volt.²⁹

A kor egyik legelismertebb cigányprimása, a Petőfi által bejárt Losonc–Rimaszombat útvonalon, Osgyánban 1821-ben született Bunkó Ferenc 1857-ben majd ilyen című zenedarabokat ad ki kottában.³⁰

Ugyanezen az úton tapasztalja Petőfi, hogy Balassagyarmaton több kocsmából szóló éjjel a zene. A város későbbi cigányzenei hagyományát ismerve minden bizonnyal cigányzenészek játszottak:

A nagy hőség miatt késő délután indulván Losoncról, éjfél lett, mire Gyarmatra értünk. Szép, csillagos, holdas éj volt. Az egész város fölött némaság *lengett* (mondaná Sujánsz-

27 KERÉNYI, *Petőfi Sándor élete és költészete*, 123.

28 PETŐFI Sándor, „Úti jegyzetek”, in PETŐFI Sándor, *Vegyes művei: Útirajzok, naplójegyzetek, hírlapi cikkek és egyéb prózai írások*, szerk. V. NYILASSY Vilma és Kiss József, Petőfi Sándor összes művei 5, 17–35 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956), 21, 28. A *Megy a juhász...* című vers énekléséről: KERÉNYI, *Petőfi Sándor élete és költészete*, 182. A vers énekléséről, megzenésítőjéről a dal első kiadásának kottájával: TARI, „A Petőfi-versek...”, 22–23.

29 Uo., 31–32. A jelenetről általánosabb közköltészeti vonatkozásban: Csörsz Rumen István, „Petőfi, a nép dalnoka?”, *Irodalomismeret*, 2023 (megjelenés előtt).

30 BUNKÓ Ferenc, *Tizenöt karancsai [sic!] nóta* (Pest: Rózsavölgyi és Társa, 1857), no. 266. A korabeli helyesírási hiba valószínűleg abból ered, hogy a kiadó a címet szóban hallotta. A *karancsalji* szó a palóc nyelvjárás szerint „karancsallyi”, mely elnagyolva hangozhatott „karancsaji”-nak, amelynek leírását a kiadó a j kihagyásával oldotta meg.

ky), a város fölött tehát némaság lengett, csak egy-pár kocsmából hallatszott hegedű- és bőgőszó s az ivók egy-egy kurjantása... másnap vásár volt.³¹

Élethű leírás a Szamos-parti csárda zenére, táncra vonatkozó részlete *Falu végén kurta kocsmá...* (1847) című versében:

De a kocsmá bezzeg hangos!
Munkálódik a cimbalmos,
A legények kurjogatnak,
Szinte reng belé az ablak.

[...]

Húzd rá cigány, húzzad jobban,
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
Kitáncolom a lelkemet!³²

Betyárversének hőse, *Zöld Marci* (1847) csizmáján sarkantyút viselt, aminek okára magyarázatot ad. Egyben a legényes táncok régi „megrakta a táncot” kifejezését használja:

Nem is a ló, hanem hát a tánc számára
Verette a csengőt csizmája sarkára.

Rá termett a táncra Marci, nem tanulta;
De ő tőle sokan tanulhattak volna.
Betért a csárdába, ha szólt a muzsika,
S szilaj kedvvel amugy magyarán megrakta.³³

Búcsu Kunszentmiklóstól (1845) című versében a következő részlet megerősíti a találkozói hiteles szemtanúi által is leírt mulatságot:

Ettünk, ittunk, táncot jártunk –
Táncot jártunk énekeltünk.

Ez a magyar mulatsága,
Már hiába!
Ha iszik, hát jár a nyelve,
Jár a lába.

31 PETŐFI, „Uti jegyzetek”, 34.

32 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei (1847): Kritikai kiadás*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Petőfi Sándor összes művei 5 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008), 661. sz., 126 (3. és 5. versszak). (A továbbiakban: PSÖM 5.)

33 Uo., 609. sz., 63 (5–6. versszak).

De Petőfi nem néprajzi megfigyeléseket végző gyűjtő. Neki még a tánc is a haza haladásával való összehasonlítást kínálja:

Hejh, csak olly gyors lenne honja
Haladása,
Mint lábának, hogyha táncol –
Hogyha táncol, a mozgása!³⁴

A helység kalapácsa (1844) II. énekének következő részletében a zenészeket és a táncon kívül az orgonára is utal a költő:

Megnyílt aközben az ajtó,
S lett széles az ő nyílása,
Mint szája a helybeli kántornak,
Mikor éneket énekel
A sok sípú orgona mellett.
S ki volt, ki az ajtót
Kinyitotta imígyen?
Ha a hagyomány állításának
Hinni szabad:
Nem más, mint a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikájának
Jó kedvű abrakolója.

Jöttek nyomban utána
A hangászkarnak tagjai hárman:
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója [...]

A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Föltelepült kényelmesen
A kemencének tetejére;³⁵

Jellemző a zenélésre felszólítás is:

„Húzd rá, Peti,
A fűzfán füttyülődöt is,
Aki megáldott!”

34 PSÖM 3, 329. sz., 169 (8–9. versszak).

35 PSÖM 2, 192. sz., 78–79.

S Peti nem késett
A háromság más ketteje sem.
Cimbalom és hegedű és bőgő
Hangot adott...
Jaj, de mi hangok ezek!³⁶

Itt felidézi gyerekkori élményét, majd így folytatja, visszagondolva a testvéri civakodására és az apai rendteremtésre:

Ez összevisítás
Alig lehetett szebb,
Mint a Peti és két társa zenéje.³⁷

Ének, furulya, harang, kolomp, csengettyű

Pontos megfigyelésen alapul a *Temetésre szól az ének* (1843). Első mondata arról árulkodik, hogy a gyászolók énekelve kísérték a halottat a temetőbe. Az útközben éneklés a 20. század első felében már alig-alig volt tapasztalható:

Temetésre szól az ének,
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki! már nem földi rab,
Nálam százszorta boldogabb.

Itt viszik az ablak alatt;
Be sok ember sírva fakadt! [...] ³⁸

A *Katonaélet* (1847) 1. versszakának végén olvashatjuk:

Muzsika szól, verbuválnak,
Fölcsapok én katonának, hahaha!

A további versszakokban refrénként így szól:

Csajj föl, öcsém, katonának, hahaha!³⁹

36 Uo., 79–80.

37 Uo., 80.

38 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei (1838–1843): Kritikai kiadás*, szerk. KISS József és MARTINKÓ András, Petőfi Sándor összes művei 1 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973), 106. sz., 95 (a továbbiakban: PSÖM 1).

39 PSÖM 5, 600. sz., 51–52.

E vers jól mutatja, hogy Petőfi Rózsavölgyitől és más hangszeres zenészek muzsikálásától függetlenül már szülőföldjén magába szívta a verbunkos dallamokat. Aligha gondolhatunk ugyanis másra, mint arra, hogy ez a vers közvetlenül a szorosán vett hazai népzenei mintán alapszik, s mintája a *Gyere, pajtás, katonának* kezdettel toborzásokor énekelt, illetve hangszeres előadásban is jellemző dallam. Bár a vers a nyelvtérület több részén ismert különböző dallamokkal, sokatmondó, hogy a szóbeli hagyományban jellegzetes verbunkos dallammal épp a Kiskunságban maradt fenn, épp a Petőfi által is használt „hahaha” toldalékkal – a népzeneben további szószaporítással így: „haja, haja, ha!” vagy „iha (ija) haha, ha!”⁴⁰

Petőfi bizonyosan nem csak a cigányzenészek által játszott, verbunkos zenei stílusba sorolt hangszeres zenét szerette. A népszínművek dalai, a népies műdalirodalom az ő és sok más kortársa számára szintén a magyar hangot jelentette. A *Cserebogár, sárga cserebogár* a *Szökött katonába* is bekerült (melyben a költő is szerepelt).⁴¹ Bár a 19. század elejének terméke, Petőfi már réginek érzi, mint *Szülőföldem* című verse (1848) mutatja. A dal egy korai kottás feljegyzését épp a Kiskunságban készítette Tóth István kiskunfülöpszállási orgonista kántor 1832-ben.⁴² Annak alapján elképzelhetjük, hogyan énekeltek a területen Petőfi gyerekkorában.⁴³ E versben megemlékezik gyerekkori játékhangszeréről, a fűzfasipről is.

Alant születtem én, szalmafödél alatt,
Sosem tagadom meg a származásomat,
Kis házikóra száll lelkem, mint a gólya,
S egyszerű nótákat kerepöl le róla.

– írja *Lehel vezér* (1848) című költeményében.⁴⁴ Ezzel a háttérrel érthető meg igazán az *Est* című versének (1844) alábbi részlete:

A városi
Nem élvezi;
Falun keresd:
Mi szép az est.
Utcára mén
Leány, legény,
S dalolni kezd;
[...]

40 Szomjas-Schiffert György kunszentmiklósi gyűjtésében az előadó „Kúnsági verbunkos”-nak nevezte. SZOMJAS-SCHIFFERT, *Régi lakodalmaik...*, 99, 10. kotta.

41 Saját beszámolója az 1845-ös *Úti jegyzetekben*: PETŐFI, „Úti jegyzetek”, 29.

42 „Kis Kún Filepszállási Orgonista Kántor Tóth István által le kótázott Áriák és Dallok verseikkel 1832.”, MTAKK RUI 8r 63. A dal a gyűjtemény 1832-es első részében található: 63. sz., 37.

43 A *Cserebogárról* további irodalommal lásd Csörsz, „Pönögei Kis Pál...”, 207–209, 225.

44 Petőfi OK, 2:267 (I. ének, 5. versszak).

A kert alól
Furulya szól;
A pásztor ott
Tüzet rakott;
S míg elterül
A tűz körül,
S megszólal a
Bús furulya:
Ökre, lova
Jár tétova [...]⁴⁵

Gyermekkori fűzfasípján kívül furulyája is fűzfából készült *Kis furulyám szomorúfűz ága...* című versében (1843):

Haza ballag nyájam este felé,
Én ballagok a temető felé,
Kél a holdnak halovány orcája,
Kél furulyám epedő nótája.⁴⁶

A furulya mint madárdal is megjelenik a *Tedd le, bojtár, a subádat...* 3. versszakában (1847):

Hova szállott a cinege?
Honnan jöttél, fülemile?
Akárhonnan, semmi gondom rája,
Csak te dalolj, bokrok furulyája.⁴⁷

A pásztorok zenei eszközei közt nem csak a juhász furulyája ismerős a fülének. A *kisbéres* (1847) ökrének kolompja erőteljes hangú csengettyű:

Hat címeres ökor sétál a szekérrel,
Legelöl a hajszás nagy csengettyűjével,
Ritka egy csengettyű, oly hangos a szava:
Harangnak illenék holmi kis faluba.⁴⁸

A béreslegény szerelme házához közeledve „Irgalmatlanul elkezd pattogtatni” az ostorral, Kati, a kedvese pedig

45 PSÖM 2, 186. sz., 65–66.

46 PSÖM 1, 103. sz., 93–94 (3. versszak).

47 PSÖM 5, 596. sz., 46.

48 Uo., 679. sz., 160 (2. versszak).

Még ki sem pillantott, és már ráismére
Ostora hangjáról a béres legényre.⁴⁹

A gyomláló lány örömeiben véletlenül egy virágot tép ki, amit aztán a legénynek ad.
Ő nem állhat meg, de a virágot kalapja mellé tűzi, s megy tovább.

Mit fejében gondolt s érezett szívében,
Mit el nem mondhatta ott hirtelenében:
Azt utjában olyan szépen elfütyölte,
Hogy a pacsírták is tanulhattak tőle.⁵⁰

Az ehhez hasonló, kedves falusi életkép több versében megjelenik. A *Falun* című vers (1845) 2–3. versszakában olvashatjuk egyik vallomását:

Gyönyörrel járom estenként a tájt,
Kilépvén a kis házfödél alól;
Porfellegekben a nagy ég alatt
A haza térő nyáj kolompja szól.

Elandalodva hallom e zenét,
Elandalodva szemlélek körül;
És messze látok, mert mindenfelé
Mégmérhetetlen rónaság terül.⁵¹

Az ünnep-est harangjának hangját bűbájosnak érzi (*Mi bűvösbájos hang...*, 1845).⁵² Lelkiállapota kifejezéseként ír a harangról a *Rég elhúzták az esteli harangot...* (1846) c. versben:

Rég elhúzták az esteli
Harangot.
Ki az, aki még mostan is
Barangol?
Csak én járok a faluban
Egyedül.
Keresem az álmot, de az
Elkerül.⁵³

49 Uo. (3. versszak).

50 Uo., 47 (8. versszak).

51 PETŐFI Sándor, *Összes költeményei (1845. augusztus–1846): Kritikai kiadás*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Petőfi Sándor összes művei 4 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003), 381. sz., 43 (a továbbiakban: PSÖM 4). A vers mint panteisztikus világgép értelmezéséről – Margócsy Istvánra hivatkozva – lásd: KERÉNYI, *Petőfi Sándor élete és költészete*, 195–196.

52 PSÖM 3, 313. sz., 156.

53 PSÖM 4, 501. sz., 144 (1. versszak).

Fiatalságára visszagondolva írja *Forrás és folyam* (1845) című versében, ismét a „csengetyű” alakváltozatot használva:

Szelíd a forrás habja s dalai
Beillenének csengetyű szavának.
Illyen szelídek és csengők valának
Ifjúságomnak első hangjai.⁵⁴

A Kutyakaparó, vagy a népdalok szerint „Kutyakaparási” csárda (*Kutyakaparó*, 1847) ottjártakor olyan ütött-kopott, hogy

A harangszó a távoli falukból
Meghalni jár ide⁵⁵

*Arany János*hoz írt versében (1847) a költő dalait, hangját hasonlítja a haranghoz:

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De olly tiszta is, mint a puszták harangja,
Mellynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.⁵⁶

1848 augusztusában *A nemzethez* címzett versében viszont vészharangok megkondítására szólítja népét. *A szerelem, a szerelem* (1843) főhőse még a kolomp hangját se hallja:

Őrizem az apám nyáját,
De nem hallom a kolompját;
Rá rámegegy a zöld vetésre,
Hejh csak későn veszem észre.⁵⁷

Kukorica Jancsi nem szerelmes bódulatában, hanem bánatában nem hallja a kolompok szavát, amikor gazdája elzavarja:

Indult; nem nézte egy szemmel sem, hol az ut?
Neki úgy is mindegy volt, akárhova jut.
Fütyörésztek pásztorgyermekek mellette,
Kolompolt a gulya... ő észre sem vette.⁵⁸

54 Uo., 407. sz., 74 (1. versszak).

55 PSÖM 5, 569. sz., 11 (11. versszak).

56 Uo., 579. sz., 22 (5. versszak).

57 PSÖM 1, 104. sz., 94 (2. versszak).

58 *János vitéz* (1844), IV. ének: PSÖM 3, 227. sz., 46.

Szomorú éj című versének (1847) 7. versszakában azért kesereg, miért tanult, miért nem maradt inkább földműves vagy juhász:

Volnék földműves, vagy volnék juhász!
Ki messze, kint a pusztákon tanyáz,
S míg ellegelget kolompolva nyája,
Ő hús bokorba vészi bé magát,
S nem hallja senki sem, úgy fujdogálja
Saját kedvéért a kis furulyát.⁵⁹

Trombita, dob, kürt, harsona

E hangszerek foglalkozásjelzők, mint a *Csuklyában jár a barát...* (1847) című vers 3. versszakában:

Mentében jár a huszár,
Trombita megharsan [...]⁶⁰

„Trombita harsog, dob pereg / Kész a csatára a sereg.” – írja Debrecenben 1848 decemberében a *Csatadalban*.⁶¹ Az általa választott bajnok:

Ki e vitéz?... a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!

Ez volt a hős, ez volt a kürt!...⁶²

A költő pontosan tudja, mi a kúrtszignál funkciója. Az öreg pásztorokat pedig láthatta és megfigyelhette kanásztülköket faragni, olyan természetesen írja Lehel vezér kúrtejéről, hogy „cifrát faragott rá”. A harsona így jelenik meg a boldog, házasságra készülő költő⁶³ *Koronázás* című versének (1847. július, Szatmár) eme soraiban:

Föl, föl, dalaim, jó dalaim!
Föl, fegyverkezzetek!
Hangoztassátok a harsonákat
S emeljétek paizsra

59 PSÖM 5, 570. sz., 13.

60 Uo., 585. sz., 30.

61 Petőfi ÖK, 2:252.

62 *Lehel* (1845): PSÖM 4, 405. sz., 71 (1–2. versszak).

63 „Túlcsorduló örömeiben Petőfi 1847 májusának végén »a világ legboldogabb embere« jelzővel illette magát.” KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és kora 1823–1849: Életrajzi album* (Budapest: Unikornis Kiadó, 1998), 82.

Ez ifju leányt,
Ki mátul egész szívemet
Birandja, mint királyné.⁶⁴

Egy versében a zongora is szerepel (*Szőke asszony, szőke asszony...*, 1847), melyben egy nő szívét a zongorához hasonlítja. Valamennyit maga is tanult a hangszeren.⁶⁵

Kebeledbe mért tevé az
Isten ezt a gazdag szívet?
Ezt a tündér zongorát,
Mit nem tud pengetni férjed.

Oh ha én birnám e hangszert!...
Pillanatra érintém csak,
És dalától reszketett
Örömében a teremtés.⁶⁶

Lant

Utoljára hagytam a költészet szimbólumaként jól ismert, Petőfi verseiben is a leggyakrabban megjelenő hangszert. Megjegyzendő, hogy a jelképként korábban használt hárfá helyett (melyet Apollón vagy Szent Dávid nevéhez társítanak) ekkor már a lantot használják a költők. Dávid hárfáját (máskor citeráját) a szóbeli népzenei hagyomány versei őrizték meg, főleg 18. századi stílusjegyeket mutató karácsonyi köszöntő-dal-lamokkal. A lantot a költő szentnek tartja, így írja *Vahot Sándorhoz* címzett versében (1845):

Szent a költő lantja,
[...]
Isten adományá;⁶⁷

valamint:

Szent a költő lantja
És nekem nagyon fájt
Látnom, hogy van olyan,
A ki e szentséghez

64 PSÖM 5, 654. sz., 117 (1. versszak).

65 KERÉNYI, *Petőfi Sándor élete és költészete*, 62.

66 Uo., 599. sz. (3–4. versszak).

67 PSÖM 3, 290. sz., 138.

Nem fél vakmerően
Nyúlni szennyes ujjal [...] ⁶⁸

Nem is késlekedik *Császár Ferenc önmagyságához* című versében (1845) nyíltan kimondani a véleményét azokról, akik ezzel nem törődnek:

Nagyságos úr! meglehet, hogy
Önnek számtalan bűne van;
Mind leimádkozhatja ... de
Van egy megbocsáthatatlan.

Nagyságos úr! tudja mi ez?
Nem, hogy engemet kritizál,
A világért sem az! ... hanem
Az, hogy ön verseket csinál. ⁶⁹

Politikai látásmódja erősödésével még határozottabb *A XIX. század költőinek* (1847) intézett felszólítása:

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalomad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd. ⁷⁰

A *Vörösmartyhoz* szóló versben (1848) a *Szózat* nagy költője pedig – mint az indulatos sorok fölötti szokatlan alcím elárulja – letette lantját, „Midőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-én a hadügyben a többséggel szavazott”.

Érdeemes visszaugranunk a lantot említő első versére, melyet még Dunavecscén írt 1841. május 27-én. A *Csal* című versben a húr szó helyett még a hangszerek húrjaként korábban használt ideg kifejezést használja, melyet a továbbiakban fölcserél a húr szóval.

Völgy homáján, fák hüsében,
Kert megett,
Zeng a lantos hév szerelmi
Éneket.

68 Uo.

69 PSÖM 4, 384. sz., 47 (4–5. versszak).

70 PSÖM 5, 575. sz., 17 (1. versszak).

[...]

A csalódott megy kinok bús
Éjjelén,
S hallgat a dal lantja néma
Idegén.⁷¹

A naphoz (1844) írt versben szinte maga a nap verte a lantot Jupiternek:

Hogyne tudná, 'sz' hajdanában
Kelmed szinte lantot vert,
Még mikor le nem rudalták
Az Olympról Jupitert.

Szánjon meg tehát kegyelmed
Kedves collega uram,
S mátul fogva sugarával
Ne bánjék olly fukaran.⁷²

„Te pedig lantomnak húrja pihenj” – írja *A helység kalapácsa* IV. énekének végén.⁷³ Ehhez hasonlóan gyakran feladatainak, még inkább lelkiállapotának – örömének, bánatának – megfelelően szólítja fel hangszerét a munkára vagy a pihenésre:

Függ már a lant... (1845)

Függ már a lant megérintetlenül
Mellyel keservemet elénekeltem [...]⁷⁴

Keserű élet, édes szerelem (1847)

Meghasadt lant keblem; húrjain
Vad kezekkel nyargal át a kín [...]⁷⁵

Megpendítem... (1845)

Megpendítem hónapok multával
Még egyszer szerelmi lantomat;

71 PSÖM 1, 34. sz., 26–27 (1. és 6. versszak).

72 PSÖM 3, 205. sz., 18 (5–6. versszak).

73 PSÖM 2, 192. sz., 101.

74 PSÖM 3, 291. sz., 140 (1. versszak).

75 PSÖM 5, 582. sz., 26 (2. versszak).

Még ez egyszer, egyszer és utószor,
Mert ezentúl hangot ő nem ad.

Nem pazarlom én többé leányra
Dalaimat, érzeményimet.
Érzéketlen bábak a leányok,
Szívet és dalt nem érdemlenek.⁷⁶

A Csendes tenger rónaságán... a boldog házasember verse 1847 decemberéből:

És kezemben a lant, rajta
Ábrándos dalt pengetek,
Nem szabályos, nem kigondolt
Mesterkéltségtől... ujjaimra
Bízom, hogy mit verjenek,
S futnak ezek a húrok közt
Föl s le öntudatlanul,
Mintha kedvesem hajával
Játszanának. És a dal
Még is szép [...] ⁷⁷

Ebbe a sorba illik *A hegyek közt* című, 1848. szeptember 8-án Zugligetben írt versének következő részlete:

Minden lent maradt, ami bánt,
Nem hoztam föl magammal mást,
Csak a mi boldogságot ad,
Kedvesemet és lantomat.⁷⁸

Az Itt van az ősz, itt van újra (Erdőd, 1848. november) az aludni készülő természethez szól:

Én ujjam hegyével halkán
Lantomat megpenditem,
Altató dalod gyanánt zeng
Méla csendes énekem.⁷⁹

Hazafias feladataira gondolva a lant ellentétpárjaként a kardra utal a költő *Lant és kard* (1844) című versében:

76 PSÖM 4, 410. sz., 77 (1–2. versszak).

77 PSÖM 5, 723. sz., 256.

78 Petőfi ÖK, 2:430.

79 Uo., 2:449 (7. versszak).

Lantom nagyon szeretne
Hallgatva állani
Régóta van kezembe,
Már kopnak húrjai.⁸⁰

A 3. versszak egyértelművé teszi, hogy viszont kardja már mozdulna. A hazáért szól a lant *Haza értem...* (1846) című versében:

Haza értem és letettem
A vándorbotot kezemből,
S veszem a lantot helyébe;
Melly sokáig félretéve
Hallgatott, most újra zendül.

Mellyik a leglélekrázóbb,
A legfájóbb húr e lanton?
Azt verem, hogy ujjaimtól
A húr, s ennek hangjaitól
Bennem a szív megszakadjon!⁸¹

Ennek okát is megmondja: „a hon ereje egyre fogy”. *Az év végén...* címmel Debrecenben 1848 decemberében írt versben régi lantjától búcsúzik a hadistenhez szegődött költő:

Megpendítem, régi lantom,
Megpendítem húrjaid;
Már régóta vagy te nálam,
Sokat szóltál... megpróbálom,
Tudnál-e még valamit?

Ha valaha szépen szóltál,
Most legyen szép éneked;
Légy méltó neved híréhez,
Tedd még ünnepibbéké ez
Ünnepélyes percekét.

És ki tudja? tán utósó,
Legutósó lesz e dal;
Tán ha téged most leteszlek,
Többé majd föl sem vehetlek,
Hangod, életed kihál.

80 PSÖM 3, 244. sz., 102 (2. versszak).

81 PSÖM 4, 558. sz., 222 (1–2. versszak).

A hadistenhez szegődtem,
Annak népéhez megyek;
Eszendőre hallgat a dal,
Vagy ha írok, véres karddal
Írok költeményeket.

Zengj tehát, zengj, édes lantom,
Zengd ki, ami benned van,
Szólj vadúl, és szólj szelíden,
Ragyogóan és sötéten,
Szomorúan és vigan.

[..]

Adj ki minden hangot, lantom,
Ami benned még maradt ...
A nap is midőn lemégyen,
Pazarolva földön égen
Szétszór minden sugarat.

S szólj erősen, lantom, hogyha
Már utósó e dalod;
Hirtelen ne haljon ő meg!
Zengjék vissza az időnek
Bércei, a századok.⁸²

„Lantom, kardom tied, oh szabadság!” – írta Kolozsváron 1849. február 26-án Burián Pál emlékkönyvébe.

A konzervatívok című versében (1848. április) olvashatók a következő sorok:

„Még van idő, még van idő
Forduljunk vissza szépen,
Jobb otthon, sokkal jobb leszen
Kemence közelében;
Inkább hátunkra kancsukát,
Mint kezünkbe kardokat,
Jertek haza, a kancsuka
Csak sebesít, de öl a kard.”

Ilyen vitézi csatadalt
Dudáltak mögöttünk⁸³

82 Petőfi ÖK, 2:463–464 (2–6. és 9–10. versszak).

83 Uo., 2:301 (3–4. versszak).

Ebben a részletben a duda utalhat arra, hogy a néphagyományban gyakran dudálásnak nevezték a fúvóshangszeren (főleg trombita, kürt típusú hangszeren) való játékot. Még inkább utal azonban a hangszer hagyományból való kiszorulására, ekkoriban már lenézendő póriasságára. Ilyen értelemben a vitézi jelzővel ellátott csatadal és a duda egymás mellé illesztésével tömör ellentétpárt hoz létre, mely stilisztikai és hangszer-történeti szempontból egyaránt figyelemreméltó. A költőtárs Arany János még határozottabban adja meg a lant helyett megjelenő, a költészetet lealacsonyító „zenei” (valójában főleg zajkeltő) eszközöket a *Vojtina levelei öccséhez* (1850) II. levelében:

Előre lantok...! vagy, mi a guta:
Lant nem igen van... tollsíp és duda,
Előre tőkszár, csimpolya, doromb,
Madárkelepce és repedt kolomp!
Fel hagymabördő, fűzfasíp, bürök,
Lyukas kulcs, mely süvít, kanásztülök,
Cirok-hegedű és hasadt fazék; [...]⁸⁴

Összegzés

Vajda János írta Petőfiről 1884-ben: „szerette mindenben kimutatni, hogy ő a nép igazi fia, s modorában éppen nem az arisztokrata világot, de a népet vette követendő mintául”.⁸⁵ Petőfi Sándor számára kedvesebb volt a csendes falu, mint a zajos város, amit több verse tanúsít. Kedvesebb volt számára a puszta hangját idéző kolomp, harang és furulya, a kortársai szívét szintén megrezegtető, nemzeti érzéseket keltő, verbunkos stílusú hangszeres magyar zene, mint az opera. Verseiben a költészetet jelképező lant mellett sokszor megjelenő kolompok, csengők, harangok nem a póriasságot, hanem a tisztán csengő, a pásztorok által jól összeválogatott, egymással összehangolt hangszereket jelentették, melyek nemcsak pásztoroké, hanem a hangszerkutatás által is számon tartott valódi hangszerek.⁸⁶ Minden hangszerutalása nyitott szemmel járásának, a hangszerek használati helye pontos ismeretének tanújele. A lant gyakori allegorikus említésével pedig a költői szerepek versbeli bemutatását, lélekrajzát segítette a bárdköltésztől a szerelmes vallomásokig.

84 ARANY János, *Kisebb költemények*, szerk. VOINOVICH Géza, Arany János összes művei 1 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951), 120–121.

85 VAJDA János, „Petőfiről”, in *Petőfi koszorú: Versek, vélekedések, vallomások Petőfiről*, szerk. CSANÁDI Imre, 311–319 (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1973), 315.

86 SÁROSI Bálint, *Magyar népi hangszerek* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1973), 24.